

УДК 316.35

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2024.103.7>

М. Н. ЄНІН

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Л. В. БЕНЕДИСЮК

магістрантка кафедри соціології

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
Manager Analyst of Field work in Gradus Research Company

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ВПО В УКРАЇНІ

У статті досліджено питання впливу соціальних конфліктів на процеси адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в новий соціокультурний простір. Конфлікти між ВПО та громадами в Україні набувають як ресурсного, так і соціокультурного вимірів, тому, на думку авторів, у вивченні даної проблеми релевантними є як ресурсний, так і соціокультурний підходи. Розкрито питання адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб, їх особливості та взаємозв'язок. Зазначено, що вони є двостороннім процесом – їх успішність залежить як від державної політики й приймаючої громади, так і від самих ВПО. Важливим аспектом становлення зв'язків між цими групами є соціальні настрої та очікування приймаючих громад, проте вони не є сталими і можуть змінюватись в процесі комунікації. Невідповідність очікувань та настроїв може стати причиною конфлікту та несприйняття ВПО.

Наведено зовнішні та внутрішні чинники виникнення конфліктів, їх вплив на соціальну згуртованість між представниками приймаючих громад та ВПО, а також запропоновано способи їх врегулювання відповідно до причини їх виникнення. Ключовими акторами у розбудові соціальної згуртованості, зміцненні соціально-економічної безпеки та забезпеченні прав громад та ВПО є органи державної та виконавчої влади (включно з органами місцевого самоврядування). Крім цього, особливу увагу акцентовано на такому інструменті врегулювання конфліктів, як медіація. Ефективність інтервенції даного інституту між громадами та ВПО у різних типах конфліктів може бути варіативною. Найбільш доступним типом конфліктів для регулювання є побутові конфлікти, соціально-економічні конфлікти, в свою чергу, потребують співпраці з урядовими та неурядовими організаціями. Найменш доступними для врегулювання є ті конфлікти, котрі ґрунтуються на соціокультурних, мовленнєвих та релігійних відмінностях. Медіація у таких випадках потребує залучення експертів з культурних питань та може вимагати більше часу і ресурсів.

Ключові слова: ВПО, приймаюча громада, адаптація, інтеграція, конфлікт, медіація.

Постановка проблеми. Російсько-український військовий конфлікт спричинив масове переміщення населення та появу у соціальному просторі специфічної соціальної спільноти внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Україна входить у десятку країн світу з найбільшою кількістю ВПО, які отримали такий статус через збройний конфлікт, та посідає перше місце в Європі. Згідно з оцінками МОМ, станом на 25 вересня 2023 року в Україні налічувалось 3,7 млн ВПО [10]. Ще більшими є оцінки очільників Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. За їх даними, станом на березень 2023 року в Україні вже було зареєстровано 5 мільйонів ВПО, а фактична їх кількість дорівнювала 7 мільйонам [19]. Проблема їх адаптації та інтеграції є одним із викликів, що потребує в першу чергу системних та скоординованих зусиль владних структур та місцевих громад. Одним із факторів, що може стояти на заваді вирішенню даної проблеми, є наявність соціальних конфліктів, які періодично виникають між ВПО та місцевим населенням. Вивчення даної проблеми є актуальною не тільки у короткочасній, але й довгостроковій перспективі – після завершення воєнного конфлікту. На думку К. Іващенко, дослідження конфліктів в інших країнах свідчить, що у випадку відсутності повноцінної інтеграції ВПО впродовж тривалого часу, на тлі погіршення соціально-економічної ситуації та продовження воєнного конфлікту в громадській думці населення приймаючих громад може утворюватися дискурс недовіри навколо переміщених осіб [11, с. 182]. Виклики, пов'язані з відновленням зруйнованих соціальної інфраструктури, народного господарства, екологічного середовища, покращенню функціонування правових та політичних інститутів потребуватимуть соціальної згуртованості як дієвого соціального фактору, що сприятиме реалізації даних програм. Аналіз та висновки в рамках даної публікації можуть бути корисними для вдосконалення державної політики щодо ВПО, протидії їх дискримінації та поширенню негативних стереотипів, що сприятиме адаптації та інтеграції даної соціальної спільноти в приймаючі громади, а також поліпшенню соціальної згуртованості в цілому.

Емпірична база публікації – матеріали соціологічного дослідження (на основі якісної та кількісної методології) ТОВ «Інфо Сапієнс Інтернешнл», БФ «Право на Захист» (2022 р.) та ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» (2014–2015 рр.).

Метою статті є виявлення чинників, які зумовлюють виникнення конфліктів ВПО з представниками приймаючих громад, що у свою чергу негативно впливають на їх адаптацію та інтеграцію у новий соціокультурний простір, обґрунтування конструктивної ролі інституту медіації в контексті конфліктних взаємодій даних спільнот.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика адаптації ВПО в нові громади досліджується багатьма українськими вченими:

О. Балакірева, Є. Іващенко, Т. Перегудова, Т. Погуляйло, І. Тітар та ін. В їх роботах досліджено ставлення населення до ВПО, їх готовність до взаємодії з переміщеними особами на приватному, професійному та громадському рівнях; можливості держави, місцевої влади, громадського та приватного секторів у вирішенні проблем ВПО; способи зміцнення соціального капіталу ВПО; явище соціального відторгнення ВПО; розглянуто соціокультурний та ресурсний підходи в інтерпретації понять «адаптація» та «інтеграція» ВПО в соціальних науках; запропоновано підхід соціальної допомоги працездатним ВПО за принципом соціально-трудової інклюзії та ін. Разом з тим важливим питанням залишається вивчення феномену конфліктів як причини неуспішної адаптації та інтеграції ВПО та можливостей інституту медіації у їх врегулюванні.

Виклад основного матеріалу. Адаптація та інтеграція ВПО тісно пов'язані між собою та є ключовими процесами для досягнення стабільного, безконфліктного та гармонійного співіснування з приймаючими громадами. Поняття «адаптація» та «інтеграція» зазвичай є нероздільними – адаптація ВПО в рамках соціокультурного підходу є подоланням шоку (психологічного стресу) від зміни звичного культурного оточення, пристосування до нових умов життя та іншої культури. Інтеграція є її продовженням, певним критерієм зближення ідентичностей переселенців та мешканців приймаючих громад, налагодження їх комунікації та співпраці, зближення культурних і соціальних дистанцій між ними [8, с. 121]. У ресурсному підході адаптація плуначиться як пристосування до втрати значної частини ресурсів, які ВПО мали до переміщення, а також отримання доступу до ресурсів у новому місці перебування (житла, комунальної інфраструктури, ринку праці, дружніх, сімейних та інших соціальних зв'язків, медичного обслуговування, освітніх закладів, транспорту та комунікацій), а інтеграція – як налагодження спільного використання соціальних та економічних ресурсів з місцевими громадами без взаємних конфліктів [18, с. 59–62].

На нашу думку, в сучасних українських соціальних реаліях обидва підходи є релевантними, оскільки, як буде показано нижче, конфлікти між ВПО та громадами набувають як ресурсного, так і соціокультурного вимірів.

Рівень адаптованості можна визначати через рівень задоволеності потреб. У зв'язку з цим, в літературі виділяють «успішну» (або «позитивну») адаптацію, що дає змогу зберегти або підвищити соціальний статус й задовольнити матеріальні та духовні потреби індивіда (або групи), і «неуспішну» (або «негативну» чи «низьку»), що супроводжується зниженням соціального статусу та часто виживанням в новому середовищі завдяки використанню чужих ресурсів. Така адаптація є деструктивною як для індивіда, так і для соціального середовища, в якому він знаходиться [3, с. 184–185]. Маркерами адаптованості

є оцінка умов життя після переїзду (в сторону погіршення або покращення): житлові умови, харчування, працевлаштування, отримання освіти, задоволення культурних потреб, можливість проведення дозвілля (відвідування театрів, кінозалів, виставок, фестивалів, спортивних секцій тощо), родинні стосунки, відносини на роботі (колеги, клієнти, партнери), задоволення потреб у дружньому спілкуванні, громадська активність, психологічний стан (самооцінка). Інтеграція, відповідно, є ширшим поняттям, що одночасно з адаптацією означає налагодження комунікації та комфортного співіснування з місцевим населенням, процес розмивання і зникнення помітних відмінностей між ними, коли йдеться про повноправну участь усіх членів суспільства у його соціальному, економічному, політичному, культурному житті, можливість мати однаковий правовий, соціально-економічний статус, рівноправно користуватися захистом держави, справедливим розподілом ресурсів [7, с. 133; 15, с. 165–166].

Важливими показниками інтегрованості є також дані щодо зменшення кількості конфліктів та соціальної дистанції між ВПО та місцевим населенням. Конфлікти є наслідком соціальних протиріч – відмінностях інтересів, життєвих шансів та образі життя соціальних груп. Для перетворення протиріч у конфлікти необхідною передумовою є усвідомлення протилежності інтересів та формування відповідної мотивації поведінки. Конфлікти, як правило, – це усвідомлені протиріччя протилежних інтересів сторін, що виявляють готовність здійснювати певні дії шляхом нав'язування своєї волі. Інше важливе джерело конфліктних ситуацій – незадоволеність потреб та прагнення їх задоволення. Роль конфлікту як природньої форми соціальної взаємодії в суспільстві залежить від того, наскільки ефективно ним управляють. Щоб ефективно управляти конфліктом необхідно, з одного боку, розуміти причини їх виникнення, а з іншого – використовувати дієві інструменти його регулювання. Конфлікт може бути функціональним і підвищувати ефективність функціонування громад та суспільства, сприяти інноваціям, виробленню нових соціальних норм, що стануть основою інтеграції та згуртованості або ж дисфункціональним і викликати зниження рівня задоволення особистих потреб та групового співробітництва. На думку Р. Дарендорфа, раціональна регуляція соціального конфлікту сприяє еволюції, керованим змінам у суспільстві, його динамічного розвитку, засобом зменшення потенціалу насильницьких дій. Для успішного регулювання конфлікту важливим є визнання різних точок зору, висока організованість конфліктуючих сторін, угода учасників щодо визначення чітких «правил гри» для досягнення взаємоприйняттого рішення [22]. Згідно з Л. Козером, конфлікти можуть слугувати механізмом вивільнення соціальної напруги, соціальної інтеграції, стимулювання соціальних змін [21].

Отже, по-перше, конфлікти можуть допомогти виявити та вирішити існуючі соціальні проблеми у взаємодії ВПО та місцевих громад;

по-друге, їх раціональне врегулювання може стати підґрунтям культурного та соціально-економічного розвитку громад.

Міжнародний досвід дозволив Україні опрацювати широкий спектр проблем ВПО та розробити практичні заходи щодо захисту прав всіх сторін, котрі залучені до процесу переміщення – як ВПО, так і приймаючі громади. УВКБ ООН, з метою запобігання та зменшення напруги і конфліктів між біженцями й представниками приймаючих громад, у своєму документі «UNHCR Policy on Refugee Protection and Solutions in Urban Areas» розробило рекомендації щодо політики для урядів країн, міжнародних організацій і громад щодо забезпечення захисту прав і свобод біженців. Важливим концептуальним напрацюванням документу є поняття захищеного простору (protection space) – якості навколишнього середовища, що включає безпеку біженців, їх правовий захист, доступ до належних житлових умов, медичних послуг, освіти та ринку праці. Необхідність забезпечення такого простору і є прерогативою урядових органів, місцевих громад, міжнародними організацій [23]. В Україні прийнятий Закон №1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року, який розроблено відповідно до Розділу II Конституції України («Права, свободи і обов'язки людини і громадянина»). Цей закон враховує рекомендації міжнародних організацій (зокрема, таких як УВКБ ООН) щодо створення захищеного простору для ВПО та встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів ВПО, включаючи забезпечення безпеки, правового захисту, доступу до житлових умов, медичних послуг, освіти та ринку праці, що є важливими елементами інтеграції та адаптації переселенців у нових громадах [17].

Адаптація та інтеграція є двостороннім процесом. Його успішність залежить як від державної політики й приймаючої громади, так і від самих ВПО. На основі матеріалів соціологічного дослідження ТОВ «Інфо Сепієнс Інтернешнл», БФ «Право на Захист» (2022 р.) [15] та ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» (2014–2015 рр.) [1] нами було виділено зовнішні та внутрішні конфліктогенні чинники, що мають вплив на адаптацію та інтеграцію даної соціальної спільноти у приймаючі громади. Зовнішні – виходять з оточення або соціального середовища, в якому опинилися ВПО: політика держави, соціально-економічні умови, ставлення приймаючих громад. Внутрішні – особистісні характеристики та внутрішні ресурси самих ВПО, які впливають на їх здатність адаптації до нових умов, налагодження комунікації з місцевими жителями та інтеграцію в життя нової громади.

Розглянемо виділені зовнішні чинники окремо.

1. Соціальна диференціація за ознакою «особливого статусу» ВПО, що надає спільноті додаткові права та пільги, серед яких найголовнішими є соціальні виплати та гуманітарна допомога. На фоні погіршення соціально-економічної ситуації та рівня життя майже всіх верств

населення, закриття підприємств, підвищення цін на продукти та комунальні послуги подібні права та пільги можуть сприйматись як необґрунтовані привілеї та бути каталізатором конфліктів з представниками приймаючих громад. Такі об'єктивні передумови, як обмеженість місцевих ресурсів, не розрахованих на суттєве збільшення чисельності населення посилюватиме таку соціальну напруженість. Відзначимо, що широким категоріям населення серед ВПО соціальні виплати було скасовано постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 2024 р. № 94 «Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб». Право отримання виплат залишено лише для тих ВПО, які найбільше цього потребують [5].

2. Соціальні настрої та очікування представників приймаючих громад – сукупність уявлень, переконань, почуттів, ставлень та передбачень, які існують серед місцевого населення щодо переселенців. Вони можуть варіюватися від гостинності та співчуття до недовіри та ворожості, між підтримкою та неприйняттям ВПО. В часи війни, коли суспільство зіштовхується з численними труднощами, соціальні настрої є більш змінними. З одного боку, відчуття солідарності та єдності в умовах зовнішньої загрози може стимулювати підтримку переселенців. З іншого боку, у разі нестачі ресурсів або коли ВПО сприймаються як конкуренти за обмежені ресурси, соціальні настрої можуть змінюватися в бік негативного сприйняття. Також слід зазначити, що соціальні настрої можуть змінюватись в процесі комунікації з ВПО. Очікування приймаючих громад щодо поведінки та інтеграції ВПО також можуть стати джерелом конфліктів, якщо вони не збігаються з реальністю. Чим більше соціальна реальність збігається з очікуваннями – тим кращі настрої, і, відповідно, ставлення до переселенців.

3. Соціокультурні, мовленнєві та релігійні відмінності. Етнічна модель розбудови національної спільноти, яка з 2014 року була обрана політичним класом, в умовах російсько-української війни набула характеру жорсткої та уніфікованої гуманітарної політики. Соціокультурна різноманітність українських регіонів породжує бар'єри на шляху до безконфліктного утвердження домінуючого етнонаціонального наративу на народному рівні та призводить до конфліктів місцевих громад переважно західної частини України з ВПО, які часто є носіями ідентичностей, що вважаються по відношенню до нього ворожими.

4. Стереотипи як спрощені, загальноприйняті уявлення, форми сприйняття й оцінки характеристик, поведінки чи рис переселенців, які розділяються членами приймаючої спільноти. Уявлення про переселенців є дуже різними, проте враховуючи напрацювання О. Газізової [4], а також досвід роботи авторів статті з ВПО, стереотипи можна умовно згрупувати в наступні блоки (із задіянням прямої мови стереотипних визначень):

4.1. «Ім всі винні» – образ жертви з паразитуючим способом життя. Основний «дохід» – соціальні виплати та гуманітарна допомога.

4.2. ВПО «є рушієм всіх соціальних благ» – через них піднялась вартість орендної плати, ціни в супермаркетах тощо.

4.3. ВПО – це носії ворожих цінностей – саме вони кликали «руський мир» та винні в початку війни, оцінюють за принципом «свій-чужий» [2], перебувають під впливом російської пропаганди та розповсюджують її.

4.4. «Не розділяють українську ідентичність або не поважають її» – не вміють чи принципово не хочуть говорити українською мовою; не знають справжньої історії України, виявляють неповагу до українських культурних маркерів (як то, наприклад, елементи традиційного національного вбрання та українських пісень).

4.5. «Ненадійні» – ВПО не хочуть брати на роботу чи надавати в оренду квартиру, так як не довіряють їм через набір оціночних уявлень негативної конотації.

4.6. «Псевдо переселенці» – виїхали з «безпечного регіону» в пошуках кращого життя, шукають можливості піднятися вверх кар'єрними сходами на новому місці за рахунок обставин, створених війною, та набутого особливого соціального статусу.

5. Житлові та побутові питання – відсутність чи недостатність вільного житлового фонду, нестача коштів на оренду чи сплату комунальних послуг, дискримінаційні позначення «тільки для місцевих», різниця звичок й відсутність чіткої нормативної регуляції поведінки у місцях проживання. Рішення про відкриття шелтерів спростило проблему тимчасового проживання ВПО, проте послужило каталізатором конфліктів з місцевими громадами через передачу під них будівель місцевих шкіл та інших комунальних установ, без урахування ступеню їхньої придатності під заплановані цілі. Крім того, в шелтерах нерідкими є проблеми, пов'язані з низькою соціальною відповідальністю деяких її мешканців – надмірне вживання алкоголю та інші прояви асоціальної поведінки, що негативно оцінюється представниками приймаючих громад.

6. Проблема працевлаштування, де велику роль у створенні конфліктних ситуацій відіграє конкуренція ВПО та представників приймаючих громад, адже з початком повномасштабного вторгнення багато підприємств було релоковано в тиллові райони, призупинено або закрито, що понесло за собою втрату роботи численною групою осіб. Відповідно, як ВПО, так і місцеві, потребують нових робочих місць, а їх відсутність негативно впливає на загальну атмосферу в громаді. Важливу роль також відіграє вимушене працевлаштування не за спеціальністю, через що виникають складнощі адаптації до наявних пропозицій [13]. Через проблему працевлаштування та втрати доходу час від часу виникають конфлікти і у ході надання або прийняття гуманітарної допомоги.

Внутрішні конфліктогенні чинники зумовлені в першу чергу психологічними та матеріальними проблемами самих ВПО:

1. Особливості психологічного стану. Перебування в зоні бойових дій, зміна місця проживання, втрата членів сім'ї, обмеження соціальних контактів з первинними групами (родичі, друзі, знайомі), руйнація житла тощо безпосередньо впливають на психоемоційний стан людей – підвищують рівень стресу та тривожності, що призводить до зниження рівня емпатії, пасивності дій і деструктивної поведінки, котрі в свою чергу можуть ускладнювати взаємодію з місцевими жителями. Останнім часом все частішими стають конфлікти, викликані різним досвідом війни – в когось він більш болісний та складний.

2. Матеріальні проблеми, які насамперед пов'язані з вимушеністю та невизначеністю переїзду, рішення щодо якого приймалося зазвичай в тих умовах, які несуть загрозу життю чи здоров'ю людини чи родини. Неможливість збереження матеріальних цінностей, втрата роботи, оплата оренди нового житла і тощо потребують значних грошових витрат, якими володіють не всі переселенці. Переміщені особи розміщуються в шелтерах для ВПО, стоять в чергах за гуманітарною допомогою, які являють собою так звані «конфліктогенні зони».

Свою роль в успішності адаптації та інтеграції відіграє перед імміграційний статус ВПО: особисті ресурси, наявність або відсутність у переселенців загребуваної у регіоні освіти та професійних знань, які могли б допомогти знайти роботу, вік, особиста мотивація брати активну участь у житті приймаючої громади, а також соціальні мережі – родинності, знайомства, професійні, релігійні або громадські зв'язки.

У зменшенні ролі конфліктогенних чинників, ключовими акторами, на нашу думку, є органи державної та виконавчої влади (включно з органами місцевого самоврядування), що мають спрямовувати свої зусилля на розбудову соціальної згуртованості, зміцнення соціально-економічної безпеки громад та внутрішньо переміщених осіб. Це включає наступне: задоволення базових потреб переселенців; підтримка закладів освіти, що забезпечуватимуть підготовку нових кадрів для ринку праці; формування гідних умов проживання в місцях тимчасового перебування (шелтерах); розвиток соціального підприємництва; впровадження програм по залученню переселенців до місцевого самоуправління в громадах (успішним кейсом є створення Ради ВПО на базі міських, районних державних (військових) адміністраціях (Постанова КМУ від 04 серпня 2023 року №812); доступність послуг з охорони здоров'я та психологічної підтримки; просвітницька робота з громадами (у формі воркшопів та тренінгів) у подоланні стереотипів щодо переселенців та формування толерантного ставлення до ВПО як повноправних співгромадян з актуальними ресурсами соціально-економічного та культурного розвитку локальних територій на благо всіх мешканців; налагодження навичок культури діалогу ВПО та громад.

Важливу роль у попередженні та врегулюванні конфліктів ВПО з громадами, на нашу думку, може відігравати інститут медіації. В Україні медіація регулюється Законом України «Про медіацію»,

який визначає її як позасудову, добровільну, конфіденційну та структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Перевагами її застосування є неформальність та гнучкість процесу, конфіденційність, нейтральність, незалежність й неупередженість медіатора; самовизначення та рівність прав сторін медіації [9]. Найбільш ефективними інструментами й технологіями медіації є в сімейно-побутових конфліктах, корпоративних і міжкорпоративних суперечках, фінансовому та банківському середовищах, дрібному й середньому бізнесі, сферах міжнародного права та міжкультурної комунікації, освітньому й виховному середовищах [6]. Медіація як інститут сприяє зміцненню суспільної солідарності та інтеграції соціальних груп, формуванню культури діалогу й толерантності [20, с. 7]. Медіація набирає все більшої популярності в Україні, проте, на жаль, серед її населення ще існують упередження та обмежена обізнаність щодо процедури як альтернативного позасудового врегулювання спорів, що, своєю чергою, призводить до невисокого рівня довіри до неї у порівнянні з традиційним судочинством. Інформаційно-роз'яснювальна компанія щодо актуальності медіації у врегулюванні конфліктів, факультативні заняття, воркшопи та тренінги як серед широкого загалу, так і передусім – працівників місцевої ради, соціальних служб, громадських організацій, волонтерів, органів місцевого самоврядування, що працюють з ВПО – важливий та майже не обговорюваний напрям роботи у публічній сфері. Серед нечисельних прикладів позитивних кроків участі спільноти фасилітаторів діалогів, медіаторів-членів національної асоціації медіаторів України, інших представників громадського сектору, профільних державних та міжнародних організацій у допомозі щодо зниження ризиків непорозумінь у громадах, що приймають ВПО є підготовка «рекомендацій для керівників/координаторів гуманітарних штабів, груп допомоги в громадах, інших самоорганізованих груп щодо супроводу міжособистісних конфліктів певних інструментів» [14].

Питання інтервенції медіації у конфлікти між ВПО та громадами є доволі дискусійним, не дослідженим і потребує додаткових досліджень. Сформулюємо загальні припущення, в яких випадках вона може застосовуватись. Найбільш очевидною сферу інтервенцій є побутові конфлікти, що виникають у повсякденному житті, сусідські суперечки або конфлікти через шум, чистоту та інші аспекти спільного проживання. Медіація у таких випадках може сприяти швидкому та ефективному вирішенню конфліктів без залучення судових органів. Більш складними є соціально-економічні конфлікти – розбіжності через конкуренцію за ресурси (робочі місця, житло та соціальні послуги). Вони потребують більш комплексного підходу та співпраці з урядовими та неурядовими організаціями для розробки довгострокових рішень. Найбільш складними є конфлікти, що ґрунтуються на

соціокультурних, мовленнєвих та релігійних відмінностях й відповідно стереотипним мисленням, оскільки вони часто пов'язані з ідентичністю та глибокими внутрішніми переконаннями. Медіація у таких випадках потребує залучення експертів з культурних питань та може вимагати більше часу і ресурсів.

Висновки. Для успішної інтеграції ВПО у нові громади необхідно враховувати комплексність адаптаційного процесу, що включає як психологічні, так і соціальні аспекти. Важливо забезпечити створення сприятливих умов для соціальної взаємодії та співпраці між ВПО та представниками приймаючих громад. Наявність конфліктів, викликаних соціальною диференціацією, негативними соціальними настроями та очікуваннями представників приймаючих громад, стереотипами щодо ВПО, особливостями психологічного стану, проблемами працевлаштування, житла та матеріального забезпечення переселенців спричиняє складність даних процесів. Актуальним є пошук способів врегулювання соціальних конфліктів. Запобіжним клапаном конфліктів є моніторинг рівня задоволення потреб різних соціальних груп та пошук засобів їх задоволення. Тому розробка та впровадження державних програм, спрямованих на підтримку ВПО та зменшення соціальної напруги, можуть сприяти більш ефективній адаптації та інтеграції. Одним із дієвих методів врегулювання конфліктів є медіація, яка дозволяє залученим сторонам вільно висловлювати свої погляди та шукати компромісні рішення.

Список використаної літератури

1. Балакірева О.М. Вимушені переселенці та приймачі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції. Наукова доповідь / за ред. канд. соціол. наук О.М. Балакіревої. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». К., 2016. 140 с.
2. Васютинський В. Винні чи безневинні? Почуття провини в колективній свідомості українців : монографія. Кропивницький : Вид-во Імекс-ЛТД, 2022. 177 с.
3. Володько В., Ровенчак О. Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2008. Вип. 2. С. 182–210.
4. Газізова О. Шляхи подолання соціокультурних конфліктів у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові територіальні громади // Українознавчий альманах. 2019. № 25. С. 44–48.
5. Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2024 № 94. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-sotsialnoi-pidtrymky-vnutrishno-peremishchenykh-osib-ta-inshykh-vrazlyvykh-katehoriy-osib-i260124-94>
6. Снін М. Н, Макаренко Д. В., Северинчик О.П. Медіація в освітньому просторі закладів вищої освіти: у пошуках моделі та способів організації // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2019. № 3 (43). С. 59–64.
7. Снін М., Заєць О. Соціальна адаптація та інтеграція біженців за кордоном (приклад Польщі). Трансформація українського суспільства в цифрову еру:

Матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 23 березня 2023 р.). Одеса : Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», 2023. С. 132–136.

8. Єнін М., Кухта М., Приходько Т. (2024) Соціальні потреби та проблеми вимушених мігрантів з України на шляху соціальної адаптації та інтеграції в суспільстві-реципієнт (на прикладі ФРН) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2024. № 3. С. 117–138.

9. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

10. Звіт про ситуацію з внутрішнім переміщенням. Загальне опитування населення Раунд 14 (3–25 вересня 2023). URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-situaciyu-z-vnutrishnim-peremischennyam-zagalne-opituvannya-naselennya-0>

11. Івашенко К. Внутрішньо переміщені особи: реалії та перспективи // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. 2019. № 1. С. 181–188.

12. Інтеграція та медіація у громадах, які приймають ВПО // Асоціація сприяння самоорганізації населення. URL: <https://samoorg.com.ua/blog/2023/02/02/integraciya-ta-mediaciya-u-gromadah-yaki-priymayut-vpo/>

13. Поліщук В., Олексюк Н., Бачинська О. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади: соціально-економічний аспект // Управління змінами та інновації. 2023. № 6. С. 5–9.

14. Поради щодо взаємодії у громадах під час війни для тих, хто перемищується, і тих, хто приймає переміщених осіб. Національна асоціація медіаторів України. URL: <https://namu.com.ua/ua/resources/news/tsuaey-ses-viazhpsekl-ts-guspaecash-tke-af-vkmry/>

15. Практики взаємовідносин, конфлікти та тригерні теми серед українських ВПО та приймаючих громад, а також репатріантів та місцевих громад. Звіт дослідження. Київ, 2022. 80 с. URL: <https://r2p.org.ua/storage/page/3838/10031f8e4f5f85b127b6689f3c3c713f8a53c34b.pdf>

16. Прибиткова І. Сучасні міграційні процеси: теоретико-методологічні аспекти досліджень // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. 1999. № 1. С. 161–172.

17. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII.

18. Тітар І. О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселенця // Український соціум. 2016. № 4 (59). С. 57–68.

19. У Мінреінтеграції розповіли, скільки в Україні зареєстровано переселенців // Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/07/povyna/suspilstvo/minreintegraciyi-rozpovily-skilky-ukrayini-zareyestrovano-vnutrishno-peremishheny-osib>

20. Шмаленко Ю., Єнін М., Мельник Л. Інституціоналізація медіації в Україні: ключові етапи, сучасний стан та перспективи // Соціологічні студії. 2023. № 2(23). С. 6–17.

21. Coser L. A. The functions of social conflict, New York : Free Press, 1964. 188 p.

22. Dahrendorf R. Class and Class Conflict in Industrial Society. London : Routledge & Kegan Paul, 1959. 336 p.

23. UNHCR Policy on Refugee Protection and Solutions in Urban Areas. 2009. 52 p.

Yenin M. N., Benedysiuk L. V. Conflictology component of problems adaptations and integrations of IDPs in Ukraine

The article examines the impact of social conflicts on the processes of adaptation and integration of internally displaced persons (IDPs) into the new socio-cultural space. Conflicts between IDPs and communities in Ukraine acquire both resource and sociocultural dimensions, therefore, according to the authors, both resource and sociocultural approaches are relevant in the study of this problem. The issue of adaptation and integration of internally displaced persons, their features and interrelationship is revealed. It is noted that they are a two-way process – their success depends both on state policy and the host community, and on the IDPs themselves. An important aspect of the formation of connections between these groups is the social attitudes and expectations of the host communities, but they are not constant and can change in the process of communication. However, inconsistency of expectations and attitudes can cause conflict and non-acceptance of IDPs.

External and internal factors of the occurrence of conflicts, their impact on social cohesion between representatives of the host communities and IDPs, and methods of their settlement in accordance with the cause of their occurrence are given. State and executive authorities (including local self-government bodies) are key actors in building social cohesion, strengthening social and economic security, and ensuring the rights of communities and IDPs. In addition, special attention is focused on such a conflict resolution tool as mediation. The effectiveness of this institute's intervention between communities and IDPs in different types of conflicts can be variable. The most accessible type of conflicts for regulation are household conflicts, socio-economic conflicts, in turn, require cooperation with governmental and non-governmental organizations. The conflicts that are based on socio-cultural, linguistic and religious differences are the least accessible for settlement. Mediation in such cases requires the involvement of cultural experts and may require more time and resources.

Key words: IDPs, host community, adaptation, integration, conflict, mediation.